

Bölüm 6

Okuldaki Resmi Statü ve Roller

Rollerin Anlamı

Her kurumda, kurum üyeleri tarafından doldurulan, birbiriyle ilintili statü ve konumlar bulunur. Belirli bir konumda bulunan kişiden yerine getirmesi beklenen davranış ve sorumluluklar, o kişinin rolünü oluşturur. Diğer kişilerin, belirli bir rol hakkındaki beklentileri, o rolü üstlenecek kişinin seçiminde önemli bir etkidir. Rollerin gerçekleşeceği kurumların ortamı, nasıl davranacağımız konusunda belirleyicidir. Aynı rolü paylaşan kurum üyelerinin farklı davranışlarda bulunmalarını engellemek için merkezileşme yoluyla üyelerin davranışlarını düzenleyici önlemler alınabilir.

Eğitimin amaçları konusunda bir fikir birliğine varılamamış olması, bireylerin rol beklentilerinin çatışmasına yol açabilir. Örneğin bir öğretmen ile velilerin, derslerin içeriği konusunda görüş ayrılıkları olabilir.

İşlevselci bakış açısına göre, kurum tarafından tanımlanmış rollerin üyeler tarafından aynen yerine getirilmesi, kurumun sağlıklı bir şekilde işlemesi için gerekli. Buna karşılık, çatışma kuramcıları rol dağıtımının, rollerin otorite bakımından farklarına bağlı olarak kısıtlı kaynaklardan yararlanma konusunda kimilerine daha fazla olanak sağlanabileceğinden, bireyler arasında çatışmalara yol açabileceğini belirtirler.

Okuldaki Roller

(Bu bölümde ABD'nin eğitim sistemindeki değişik kurumlar ve bunların rolleri özetlenecektir.)

Genellikle eyalet valileri tarafından atanan *School Board* [Okul Kurulu] üyeleri birçok yetkiyle donatılmıştır. En başta da eğitimden sorumlu kişiyi (*Superintendent*) atarlar. Bunun yanında öğretmen maaşlarının belirlenmesi, ulaşım olanaklarının sağlanması, okutulacak kitapların belirlenmesi vb. gibi daha birçok önemli grevi yerine getirirler. Buna karşın Okul Kurulu üyelerinin seçildiği eyaletler de vardır. ABD eğitim sisteminde Okul Kurulları'nın önemi nedeniyle çatışma kuramcıları, özellikle atama yoluyla kurulun oluşturulduğu yerlerde, bu kurul aracılığıyla ekonomik olarak egemen olan burjuvazinin çıkarlarının korunduğunu ve büyük olasılıkla da toplumun diğer çıkar gruplarıyla çatışma yaşanacağını savunurlar. Azınlık gruplarının temsilci sayısı ve kadınların kuruldaki oranı gittikçe artsa da beyaz erkeklerin belirli bir ağırlığı bulunuyor.

Toplumun eğitim konularına olan ilgisizliği, Okul Kurulları'nın da görevlerinde daha duyarsız olmalarına yol açabiliyor. Bu kurul okuldan beklentiler ile okulun ihtiyaçları arasında bulunduğundan dolayı da etkisi sınırlı kalıyor. Okul Kurulları'ndan profesyonel eğitimcilerin bilgi birikimini kontrol etmesi beklenmeyeceğine göre, zaten etkilerinin belli bir düzeyi aşmamasını da normal karşılamak gerekir.

Superintendent [Milli Eğitim Müdürü'nün karşılığı] Okul Kurulu ile okul arasında yer alır. Eğitim sistemini idare eden kişidir. Okul Kurulu'nun yetkilerini yerine getiren kişidir. Bir alt basamakta okul müdürleri (*Principal*) bulunur. Okul müdürlerinden hem öğretmenlerle işbirliği içerisinde okulu idare etmek, hem de daha üst makamlara karşı sorumlu olduklarından öğretmenlerin işe alınması ve işten çıkarılması vb. konularda belirleyici olmak gibi birbiriyle çelişebilecek zor görevleri yerine getirmeleri beklenir. Müdürler, çok büyük bir oranda, beyaz ve erkek. Ama kadın müdürler daha düzenli ve eğitim daha elverişli bir ortam yaratıyorlar. Kadın müdürlerin ortalama maaşları ve diğer olanakları erkeklere göre geri. Başarılı okullarda, müdürlerin ders verme konusunda daha ilgili oldukları, öğretmenler ile daha sık

görüştükleri, müfredatın iyileştirilmesi konusunda önerilere açık oldukları ve etkinlik konusunda öğretmenleri bilgilendirdikleri belirlenmiş.

Gerek öğretmenliğin diğer mesleklerle karşılaştırıldığında daha rahat edinilen bir meslek olması, gerekse diğer kariyer olanaklarının kadınlar için daha zor erişebilir olması nedeniyle, öğretmenlik mesleğini seçenlerin çoğu kadın. İlkokul öğretmenlerinin %80-90'ı, ortaokul öğretmenlerinin %65'i ve lise öğretmenlerinin %56'sını kadın öğretmenler oluşturuyor. Yönetici konumlarda ise erkeklerin çok büyük bir üstünlüğü var.

Öğretmenler, öğrencilerle doğrudan ilişki içerisinde bulunan kişilerdir. Öğrenciler, öğretmenleriyle, eğitim sistemi içerisindeki diğer bütün kişilere kıyasla, çok daha yakın bir ilişki kurarlar. Öğrencilerin sosyalleşme süreçlerinden birinci derecede sorumlu olanlar öğretmenlerdir. Öncelikle, öğrencilerin ahlaki gelişmelerindeki belirleyiciliklerinden dolayı, iyi birer örnek olmaları gerekir. Bunun yanında, toplumun beklentileri doğrultusunda öğrencilere, onlara gelecekte başarılı olmalarını sağlayacak temel bilgi ve yetenekler kazandırılmak zorundadır.

Eğer eğitimcilerin daha kaliteli bir eğitim sağlaması isteniyorsa, gelir düzeylerinin yükseltilmesi, kendilerini geliştirebilecekleri olanakların yaratılması, öğretmenlik mesleğinin daha saygın bir konuma getirilmesi gerekir. Bunların hiçbirinin ülkemizde sağlanmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

ABD'de, öğretmenlerin performansını artırmak için, maddi olanakları bir ödül olarak kullanma düşüncesine, gördüğü destek yanında, öğretmenleri ahlaki olarak olumsuz etkileyeceği, çekişme yaratacağı, yarışma ortamı yaratacağı gibi nedenlerle karşı çıkılıyor. Yapılan araştırmalar, öğretmenlerin, maddi olanakların sınıf mevcutlarını azaltmak, öğretmenlerin becerilerini geliştirmek ve kariyer olanaklarını iyileştirmek gibi alanlarda kullanılmasını yeğlediklerini gösteriyor.

Öğretmenlerin sınıf içindeki davranışların iki uç noktayı tanımlayarak betimleyebiliriz. İlkinde, kontrol tamamen öğretmendedir, sınıfta düzen ve disiplin ön plandadır. Düzenli bir plana göre öğretmen bütün öğrencilere aynı bilgi ve becerileri aktarmaya çalışır (öğretmen-merkezli model). İkinci modelde, esas olan öğrencinin gereksinimlerini karşılamaktır. Daha serbest bir sınıf ortamı yaratılır. Öğrencilerin öğrenme şekilleri konusundaki farklı bakış açısı nedeniyle öğretmen-öğrenci etkileşimi çok daha ileri düzeydedir (öğrenci-merkezli model).

Öğretmeler, görevlerin önemi dolayısıyla çok farklı kişilerle ilişkiye geçmek ve bu yüzden de çok çeşitli sorunlarla uğraşmak zorunda kalabilirler. Bu durum öğretmenler arasında bir birliktelik duygusunun doğmasına ve bir alt-kültürün gelişmesine yol açabilir. Bunun yanında, öğretmenlerin karar alma süreçlerinde etkisizliklerine ve gelir düzeylerindeki düşüklüğe bağlı olarak, öğretmen sendikaları gittikçe güçlenmekte ve öğretmenler grevleri görülebilmektedir.

Öğrenciler, kendilerinden beklenenleri bilmekteler: dersleri dikkatlice izlemek, ödevlerini zamanında yapmak ve gelecekte başarılı olmak, iyi birer meslek edinebilmek için çok çalışmak. Öğrenciler rol hiyerarşisinin en alt basamağında, kapsamlı bir iktidar yapısının altında bulunmaktalar. Sistem içindeki sayısal oranları ile karar alma süreçlerine katılım oranları taban tabana zıt. Zaman zaman daha üstte yer alanlar tarafından terbiye edilecek, bastırılıp kontrol edilecek bir "düşman" grup olarak görülseler de, öğrencilerin davranışlarının belirlenmesinde öğrenci alt-kültürünün ağırlığı vardır. Yetişkinlerin beklentilerinden farklı olabilen bu alt-kültürün gerektirdiği davranış şekilleri, öğrenciler tarafından arkadaşlarıyla ilişkilerinin "sağlıklı" yürümesi için kaçınılmaz roller olarak algılanabilmektedir. Burada asıl vurgulanması gereken, yetişkinlerin dünyasının temsilcisi öğretmenlerle, bu dünyanın dışında yer alan öğrencilerin kendi kültürel çevrelerinin olması. Öğretmen öğrenci çatışmasının temel sebebi bu ayırımı yatıyor. "Başarılı" öğrenci tanımında iki bileşen var: Birincisi, dış dünyanın bilgisinin, bu dünyaya ilişkin becerilerin "bilişsel" öğrenimi; ikincisi, sorumlu vatandaşlık, saygı,

yardımlaşma, liderlik, çalışma alışkanlıkları gibi “ahlaki” özelliklerin edinilmesi. Çocukların çalışması, yetişkin rollerinin öğrenilmesi konusunda yararlı olması yanında; [burada restoranlarda, gazetecilerde vb. yerlerde çalışma kastediliyor] okula, arkadaş ilişkilerine diğer okul dışı etkinliklere ayrılan zamanın azalmasına yol açabiliyor. Ülkemizde, ailesinin gelire katkı yapmak zorunda olan birçok öğrenci var. Özellikle kırsal kesimde öğrencilerin her türlü işe koşmaları onlardan beklenen rollerin belki de en başında geliyor. Öğrencilik rolü ikinci planda kalıyor. Özellikle kızların okuması konusunda çok daha etkili oluyor bu yaklaşım. Küçük yaşta evlendirme geleneğinden dolayı birçok kız ilkokuldan sonra okuldan alınıp, ev hanımı olarak yetiştiriliyor ve ergenlik çağında evlendiriliyor. ABD’de böyle bir sorun olmadığından, konuya “eğitim sürecini etkileyebilecek dış etmenler” şeklinde yaklaşıyor. Ama ülkemizde çoğu zaman eğitimin kendisi çocukların gelişiminde dış etmen olarak görülüyor. Esas olanın, küçük yaştan itibaren bir meslek edinmek olduğu düşünülüyor. Bu az gelişmiş toplumların ortak özelliklerinden biri olsa gerek.

Eğitim sistemlerinin önemli bir sorunu da, sistemde başarısız olan ve sistemi terk eden bireyler. Genellikle alt gelir grubunda yer alan, okul başarısının önemli bulunmadığı ya da yeterine desteklenemediği ailelerin çocukları eğitimlerinin tamamlayamadan sistemi terk ediyorlar ve kapitalist ekonomilerde yedek işgücü havuzunu genişleten başlıca unsur oluyorlar.

Öğrenci rollerinin eleştirisini yapanlar, kimi yerleşik sorunlara işaret ediyorlar: öğrencileri etiketlemek, başarısızlığa yönelten davranış şekilleri, bütün öğrencilere benzer muamele, öğrencileri gelecekte toplumda gerçekleştirecekleri rollere göre gruplama [gelir düzeyi farklılıklarının öğrencilere verilen eğitimin şeklini ve içeriğini etkilemesi kastediliyor – *tracking*] vb.

Okullarda rehber öğretmenler, önemli olduğu kadar birbiriyle çelişebilen görevleri yerine getirmekle yükümlüler. Bir yandan toplumun öğrencilerden beklentilerini göz önünde bulundurmamak, diğer yandan öğrencilerin ve velilerinin beklentilerine göre öğrencileri, öğretmenleri ve diğer çalışanları yönlendirmek zorundalar.

Türkiye’de eğitim sisteminin başında Milli Eğitim Bakanı bulunmakta ve sistem Milli Eğitim Bakanlığı’na merkezden yönetilmektedir. İlköğretim okulları ve liselerde okutulan müfredat, yöneticilerin belirlenmesi, öğretmenlerin atanması ve okulların denetlenmesi konularında bakanlık neredeyse bütün yetkili elinde bulundurur ve bu yetkisini il ve ilçelerdeki Milli Eğitim Müdürlükleri aracılığıyla kullanır. Okul müdürlerinin ve diğer idarecilerinin yetkileri oldukça sınırlıdır. Eğitim ve öğretimin düzenli bir şekilde yapılmasını sağlamak vb. bürokratik konular yanında, eğitimin içeriğiyle ilgili olarak belirleyiciliği yoktur. Ders kitaplarının seçiminde okulların yetkisi olsa da, bu aslında kağıt üzerinde görünen bir uygulama. Çünkü bütün ders kitapları Talim Terbiye Kurulu’nun denetiminden geçmiş, merkezden belirlenen müfredata uygun olmalıdır. Eğitim eşitliği açısından bakıldığında, standartlaşmış eğitsel malzemeler olumlu görülebilir. Ancak ülkemizde Talim Terbiye Kurulu, siyasal yönlendirmelere sınırsız derecede açık bir yapıdadır. Gittikçe gerileşen eğitim sistemimizi bu çıkmazdan kurtarmak değil, aksine daha geriletme işlevini görmektedir. Özellikle sosyal derslerin içeriğinin belirlenmesindeki belirleyiciliği nedeniyle siyasal erki elinde bulunduranlar, Milli Eğitim sistemimiz, Türk-İslâm sentezinin öğrencilere benimsetildiği başlıca araç durumuna getirmişlerdir. Böyle bir sistemde öğrencilerden beklenen itaatkâr olmaları, düşünmek yerine kabullenmeleri, sorgulamak yerine onaylamalarıdır. Eleştirel düşüncenin varolmadığı bir eğitim sisteminin, bizleri ileriye taşıyacak bireyleri yetiştirmesi ve bu sayede toplumu oluşturmaya belenemez.

Çağdaş Kayra Akman
9902929